

CU BLAJINĂ TRISTEȚE DESPRE UN DICȚIONAR BASARABEAN*

Proiectul editării pentru a doua oară a **Dicționarului moldovenesc-românesc** de către Vasile Stati din Chișinău – de care am auzit recent – m-a determinat să cercetez această lucrare insolită cu mai mare atenție; astfel m-am lovit de o grea dilemă: să-i iau în serios contribuția lexicografică, tratând-o cu mijloace științifice, ori s-o privesc drept o mostră ridicolă ieșită din marasmul silurii științei lingvistice de către politica de conjunctură, o farsă lansată în spațiul opiniei publice. Distingând însă morga universitară arborată, precum și gravitatea tezei de la baza cărții respective - teză deloc nouă, pur stalinistă și grosolan antiștiințifică -, mi-am zis că merită efortul de a cântări argumentele autorului.

Ceea ce este aproape dezarmant e că, deși teza de la baza dicționarului este falsă, chiar pentru un vorbitor cu o conștiință lingvistică bazată pe minime informații, autorul lui nu pare a falsifica sensurile conceptelor lingvistice de **grai, dialect**, ori **limbă**, și chiar recunoaște „caracterul reciproc inteligibil” al „limbilor romanice de răsărit”, la care observă „unitatea de fond lexical peren, comunitatea originii și a structurii gramaticale”; numai că, atenție! în același **Cuvânt înainte** declară că s-a călăuzit după „prevederile constituționale și legislația în vigoare”.

---

* Vasile Stati, *Dicționar moldovenesc-românesc*, Chișinău, 2003

Așa da! Or fi stabilind însă acestea limba oficială a statului moldovean, dar ce te faci că nu există, în lume, limbile australiană, neozeelandeză, canadiană, belgiană, cubaneză, mexicană, paraguaiană, ori venezueleană, ci doar engleza, franceza, spaniola și altele, iar popoarele din țările respective se simt bine.

***

Mijloacele și metodele lui V.S. pentru a-și găsi argumentele sunt ușor de decelat:

- modificarea subtilă, prin efectele contextului, a conținutului noțional a ceea ce deosebește graiul de dialect și de limbă, concepte fundamentale, cum se știe, în știința limbii; dacă i-am explica aceste noțiuni d-lui dr. V.S., ar fi precum i-am zice cu franchete: „La școală, Caliban!”, dar n-o vom face;

- saltul inconștient (sau, mai știi? cu metodă) în epoca istorici dinainte de formarea statelor naționale, pe când un Gr. Ureche, sau un Miron Costin ori vreun personaj de-al lui Alecsandri exalta simțământul apartenenței la una din Țările Românești, afirmându-și identitatea și legătura cu pământul strămoșesc în confruntările cu tătarii, turcii sau polonezii (rușii, de pildă, uitau să plece acasă din România la sfârșitul Războiului din 1877-1878, deși înțelegerea semnată de ministrul M. Kogălniceanu cu guvernul rus era limpede);

- în sfârșit, productivă pentru V.S. e și violentarea regimului semantic al cuvintelor, nerespectarea „legii circulației cuvintelor”, formulată și analizată de B.P. Hasdeu. Se adaugă, la acestea și alte modalități de escamotare a adevărului științific, între care una are, involuntar, valoare expresivă din moment ce autorul dicționarului ne atrage atenția ca personaje istorice din proza lui Sadoveanu, ori forme lexicale din versurile unora din primii noștri poeți, precum C. Conachi, C. Stamati și alții, sau forme ale limbii populare orale conțin termenii **moldovean, moldovenește**, și nu **român, românește**; nu este de neglijat impulsul persistent al moldovenilor de peste Prut de a-și conserva identitatea în contact cu coerciția agresivă a autorităților țariste și mai apoi a celor staliniste, cu structurile politico-administrative sovietice, ori cu interconstrucțiile existențiale ale bietului român-moldovean trăitor în mărirea Uniunii Sovietice.

Dar cum înțelege domnul V.S. termenii **moldovan** (sic), **moldovenește**? Iată, spre exemplu, contextele argumentative pe care le dă chiar d-sa: „În 1719 apare la Roma **Scurt vocabular italian-moldovenesc**”; „În biblioteca lui Petru Șchiopul (1582-1591) adusă de el din Moldova în Tirol, se afla conform inventarului, o carte în folio... **Psaltirea lui David**, tradusă din limba slavonă în limba moldovenească” (P. Panaitescu); „Pentru limba noastră moldovenească” (Gr. Ureche); „Această limbă *moldovenească* este foarte apropiată de limba română, în așa fel încât nu există niciun fel de dificultate pentru înțelegerea reciprocă” (Al. Graur). Un cititor informat și de bună credință știe că în primele trei exemple, termenul **moldovenească**, denumea o realitate existentă cultural-lingvistic înainte de Unirea Principatelor. În ce-l privește pe Al. Graur, se știe că l-a ridiculizat celebrul său coleg de for academic, lingvistul și poliglotul Carlo Tagliavini, profesor la Bologna și Padova, vorbitor impecabil de limba română, autor al lucrării **Originile limbilor neolatine**. Pentru **moldovan**, autorul dicționarului dă ca argument celebrul enunț eminescian în care jurnalistul deplângea ruperea din trupul țării a câtorva județe basarabene: „În zadar moldovanul va mai privi în zilele senine din vârful Ceahlăului în zarea depărtată Izmailul, Cahului, Belgradul, țărmii Mării Negre”. Păi din Craiova sau Bihor distanța oricum e prea mare! Aici ce sens dă V.S. pasajului eminescian din Ziarul Timpul? Cine cui făcea o nedreptate când sudul Basarabiei intra în bezna țaristă, V.S. nu lămurște. Articolul **Moldoveni și munteni** al aceluiași Eminescu îi pare, de asemenea, lui V.S. un argument pentru teza cărții lui. O!.., Dumnezeule, Eminescu, Creangă și Sadoveanu convocați în chip perfid și ig-norant împotriva unității limbii române! De către cine?

***

O componentă bogată a graiului românesc de dincoace și de dincolo de Prut îl reprezintă tezaurul de regionalisme, termeni locali și arhai-zanți, structuri locuționale și sintagme care s-au păstrat, cu toate dramaticile sfârșiri dintre arealul românesc și cel basarabean, în inter-valul 1940- 1990 (jumătate de veac), precum și cel dintre 1812-1918, adică un veac întreg; cum se știe, zonele periferice ale unei limbi sunt cele

mai conservatoare, fenomen ce explică multe asemănări dintre limbile română, portugheză și spaniolă aflate la granitele de răsărit și de apus ale fostului Imperiu Roman. Marii scriitori români - Eminescu, Creangă, Sadoveanu și alții (români, d-le V.S.!) au cuprins în țesătura nemuritoare a capodoperelor lor asemenea termeni pentru valorile lor expresiv-stilistice, iar faptul ca ei circulă în Crișana, Dolj, Râmnic și Hotin nu înseamnă decât că în spațiul limbii române există mai multe graiuri, adică idiomuri ce se deosebesc între ele doar în plan fonetic și în cel al masei vocabularului. Mustesc de o sevă parfumată a limbii române ase-menea termeni ce susțin expresivitatea literaturii române ce se scrie peste tot unde se vorbește românește, adică la Chișinău, București, Iași și Cluj, în Israel, Voivodina și în Cernăuți. Iată asemenea termeni pe ca-re îi găsim chiar în Dicționarul moldovenesc-românesc alcătuit de dl. V.S. și colaboratorii nenumiți: **cușmă, coțcar, cracană, cratiță, cozoroc, crai, crainic, curechi, curmei, dubală, frigare, glajă, gloabă, hăbăucă, încăla, lături, mas, melesteu, mertă, mistui, nărtos, otânji, părădui, plod, papur, prosob, simbrie, strai, străju** și multe altele.

Cartea lui V.S. cuprinde, zice-se, vreo 19.000 de termeni. Muncă colosală și rezultat neserios - zicem, după Hasdeu, care se referea, cu asemenea cu-vinte, la un dicționar al lui Cihac.

E interesant de văzut și cum își motivează V.S. lucrarea de tristă no-torietate.

***

Cum își motivează V.S. ideea lucrării?

Balada **Miorita** exprimă - zice d-sa - apariția în istorie a moldovenilor („unu-i moldovean”); deci și limba proprie, creatorii baladei și-au nu-mit-o **moldovenească**; or, limba se confundă cu naționalitatea (Hasdeu). Este un adevăr etnoistoric, zice V.S., care însă opune termenului **moldovan** pe cel **românesc**, ignorând faptul, ce îl știu toți școlarii, că termenul român s-a impus după Unirea Principatelor, din moment ce, până atunci, exista-seră trei Țări Românești cu denumiri diferite, în care însă se vorbeau graiuri ale aceleiași limbi naționale, cristalizată pe temeiul dialectului daco-roman de la nordul Dunării. După ce doctorul în științe filologice V.S. ignoră Unirea Principatelor, pune pe același plan **valaha** cu **dalmata**, susținând că prima este chiar româna; își mai caută argumente și în „Regulamentul Organic” (1831), pe când românii, ca popor, pregăteau înfăptuirea unității naționale într-un stat al moldovenilor, muntenilor și transilvănenilor.

Este o evidentă elucubrație să susții că forul academic românesc duce o campanie împotriva limbii moldovenești, când de fapt este o dispută în plan științifico-lingvistic. Adevărata miză este însă alta: statalitatea moldovenească; căci zice V.S. „Discriminarea lingvonimului «limbă moldovenească» urmărește deznaționalizarea moldovenilor, prefacerea lor în toaipă românească, care mâne-poimâne ar vota orice, inclusiv înglobarea ocinei strămoșești-a Moldovei în componența unei noi Români Mari”. Apoi lovește în acad. M. Cimpoi, care observa sincer: „Prin promovarea noțiunii de «limbă moldovenească» se urmărește renunțarea categorică la

statalitatea românească a Republicii Moldova”. Lingvistul-polemist V.S. se metamorfozează treptat în politolog, acuzând autoritățile române de „șantaj și intimidări” și constată, pe baza de ALE și ALM, că există forme lexicale care circulă în arealul ce se întinde din stânga Nistrului până dincolo de centrul Transilvaniei. Desigur, poți interpreta în două feluri această realitate lingvistică: 1. că V.S. visează ca CSI-ul să se extindă până la Carpații Răsăriteni, și 2. că limba română a rezistat, prin vitalitatea ei, în vatra istorică în care s-a format, generând o cultură și o literatură în care se manifestă, cu toate stângăciile, reaua credință și lipsa de luciditate. Însuși V.S., ce privește doar prin lentilele anacronice și românofobe ale

lui Voronin.

Încât ce să spunem?... Nu-l vom acuza pe doctorul în științe filologice din Chișinău că e un lexicograf corigent; nici nu vom rezona sentimental cu atmosfera când „limba noastră cea română” se trata plenitudinar și festiv. Ar fi, deocamdată, superfluu și inelegant. Adevărații scriitori și cărturari de dincolo și de dincoace de Prut îl privesc cu duioșie, credem, mângâindu-l pe creștet pe V.S., căci o lucrare lexicografică presupune un mare efort, mai ales când e supusă unei idei deformatoare, cum se în-tâmplă la întâlnirile dintre Știință și Politică. Despre pierderi și riscuri poate altădată.

À bon entendeur, salut!